

AGNETA HORN OCH BJÖRKLINGE KYRKA

Av WILLIAM KARLSON

Några kilometer norr om Uppsala ligger Björklinge lilla kyrkoby på en höjdsträckning väster om Långsjön och ej långt från Sätuna gamla sätesgård. Den sista sträckan av vägen ditut löper så gott som spikrakt fram över Uppsalaslätten, och i fonden ser man Björklinge sockenkyrkas ganska egenartade profil, långsträckt och utan torn med små topphuvar i kyrkans fyra hörn. Det korrugerade plåttaket lyser nästan som en liten insjö, till dels skymt av kraftiga, grönskande trädkronor. Bortsett från plåttaket har kyrkan nu snart i trehundra år tett sig på detta sätt för sockenbor och färdemän, allt ifrån det murmästare Andreas Fiphers 1657 påbörjade om- och tillbyggnad av densamma, som följande år var avslutad, verkställd på uppdrag av kyrkans dåvarande patronus, grevinnan Agneta Horn på Sätuna och Fånö, salig Lars Kruus Jesperssons efterlämnade maka.

Det var 27 mars 1657, som Agneta Horn — känd i svensk person- och kulturhistoria genom sina med sådan personlig friskhet nedskrivna självbiografiska anteckningar (utg. av S. LEIJONHUFVUD 1908) — med Andreas Fipher, »Maur Meister», som han titulerar sig, uppgjorde det kontrakt, enligt vilket hon åt honom uppdrog att förstora och försköna den lilla medeltidskyrkan i Björklinge.¹ Avsikten med detta företag var dessutom att få ett gravkor inrättat för sig och sin familj.

Ingressen till kontraktet lyder i sin tidstypiska formulering så: »Jagh Underteknat bekänner och här witterligt gör, migh hafwa ingått och slutit itt Muhre Contract medh dhen hög-

Bild 1. Agneta Horn.

wälborne grefwinna och fru Fru Agneta Horn, Grefwedoter af Biörneborgh, Frijherrinna till Gudhemb, Fru till Kerki Stum, Herwila och Ritsuna, om Björklinge Kyrkias reparation och förbättring, utwidgande och uppmurning, således som här effter föllier.» Kontraktet innehåller sex punkter, och i slutet redogöres för de ekonomiska betingelser, som överenskommits mellan grevinnan Horn och Andreas »Murmestere» för detta arbete.

»När den Östergafwelen är nedertagen samt med det gamle Chorwalfwet (och muren på sidan så fram det behöfwes), så skall iagh medh mijne geseller det upmuhra igen såsom det bör wara.

Sedan skall iag mura där till een Chor om nitton alner

längdh, huälfwat, mura derunder een graaf så stor som halfwa Choret blifwer, opmura altaret, läggia stengålf och trappor i grafwen, så som och sielfwa Choret steenläggia.»

Så lyda de två första punkterna i detta kontrakt. Det var alltså medeltidskyrkans östgavel och korparti, som raserades och ersattes av det nuvarande östpartiet, vars ytterväggar gå i flykt med långhusets. Invändigt omfattade tillbygget tvenne valvkupor. Under koret inreddes sedan den Kruus'ska familjegraven, som är tillgänglig genom en öppning i golvet framför koret. Om ingen särskild omständighet påfordrar öppning, sker sådan endast vart tionde år enligt familjebestämmelserna. I gravkorets ytterväggar finnas små fyrkantiga öppningar, som stängas till medelst yttre järnluckor. Bild 2 visar Björklinge kyrka efter 1600-talets ombyggnad.

Punkt tre berör sakristian, och här heter det: »När den gamle Sakerstugan är nedertagen, skall iagh opmuhra een annan igen, så stoor som hon kan tiäna till Kyrkian, och mig anmodas att göra henne, hwälfwa henne, göra een hwalf källare derunder, läggia gålf deruthj.» Det är den utbyggnad på kyrkans norra sida, som alltjämt finnes kvar och fungerar för detta ändamål. Till ett mindre kors på sakristians tak gjorde kopparslagaren Håkan Svartson några knoppar av koppar. En annan post i hans räkning lyder: »Till biörklinge Kiörkies prydhningh och Reparation giordt Knoppar till 6 stycken korss» för 216 dlr kmt.

Enligt kontraktets nästa punkt skall Andreas »Murmestere» »nyia fönsterhål på Norra sijdan inrätta, och dhe gamble på Söder och wästersijdan uthuidga samt med den wästre dören, den Södre dören sammaledes, så framt H: N: icke will låta försätta henne, huilketdera H: N: behagar iagh och skyldig är att göra. Portalerna och wapnen på Choret skall iag och insättia.» Medeltidens kyrkor hade aldrig fönster åt norr, liksom man ej heller begravde sina döda norr om kyrkan. Norr ansågs som ett orent väderstreck, och att begrava en människa, som dött på ett hederligt och naturligt sätt, gick alls ej an. Myllades några ner på denna sida om kyrkan, var det

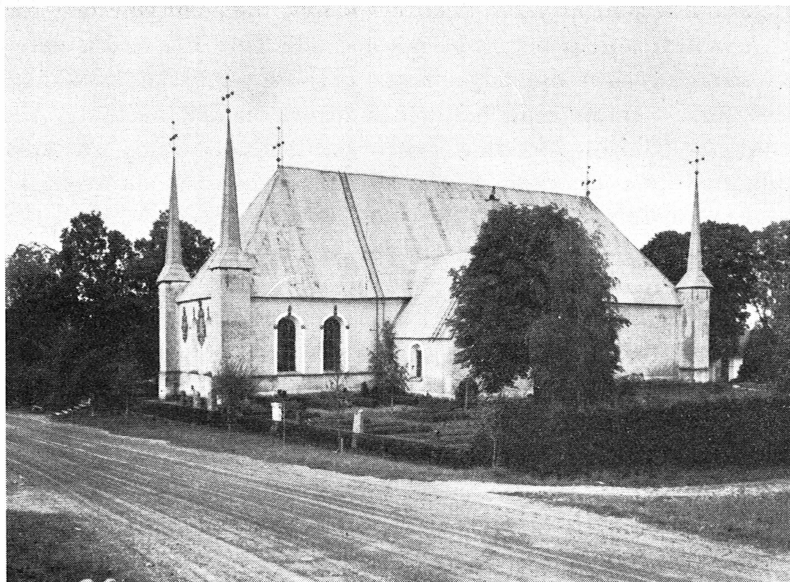

Bild 2. Björklinge kyrka från nordöst.

självspillingar, sådana som dött för egen hand. Vid 1600-talets mitt levde ett nytt släkte, som i många fall frigjort sig från fädernas fördomar. Därför kunde Agneta Horn bestämma, att hennes patronatskyrka nu skulle ha fönster även åt norr. Och det blev höga, rundbågade sådana på båda långhusväggarna, två på korets östvägg och ett på dess sydvägg. Fönsterglasen ombesörjdes av glasmästaren Daniel Andersson, som 1657 anskaffade »175 sty: fönster aff gått hässingz glas, som kom til Björklinge Kyrkio» och betingade ett pris av 437 dlr 16 öre kmt.

Även portalerna på långhusets sydsida och dess västgavel skulle nu utvidgas och förses med skulptural omfattning. Bildhuggararbetet till dessa portaler liksom till fönstrens omfattning och vapnen på östgaveln utfördes av JOHAN KÖPKE, som på räkningen för detta arbete, utfärdad 5 mars 1659, kallar sig »bilt unt stenhoger». För den ena portalen, troligen

den södra, som är mest dekorerad, fick han 420 Rdr och för den västra, som är betydligt enklare, 230 Rdr. För sex »finster (fönster) gesiret mit engel Kopz (?) och Drufwen» fick han 204 Rdr. Samme man har också utfört en del plintlister till kyrkans exteriör, för vilket arbete han betalades med 238 Rdr. Johan Köpke är också mästare till de vapensköldar av kalksten med familjerna Kruus' och Horns vapen, som pryda kyrkans östgavel. Köpke utförde också en del arbete inuti kyrkan och i gravkoret.

I kontraktets femte punkt bestämmes, att Andreas »Murmestere» skall förfärdiga »en pelare på huart hörn af Kyrkian, så at torn kan derpå resas». Med dessa »pelare» torde avses de hörnförstärkningar, som nu markera hörnen och upptill avslutas med små topphuvor, klädda med plåt.

Till sist bestämmer kontraktet, att Andreas »Murmestere» skall vitlimma hela kyrkointeriören samt rappa och måla exteriören, »som det sikh beqwämligast och tienligast göra låter». »Alt det arbete som medh murslefwen kan och bör här till göras skall iag uthan all wank och lythe förferdiga och förrätta, som iag det will, kan och må inför Embetet och hwar ährlig man at ansvara, begynnandes der medh nu straxt i währ A:o 1657 och fullföljandes der medh altså fort som möjligt är och sig göra låter.» Vad på honom ankom skulle han icke vara vållande till något dröjsmål. Arbetet skulle utföras så fort som möjligt och fick icke genom mäster Andreas förvällande försummas, så som han ock lovat att icke göra.

Den ekonomiska uppgörelsen mellan uppdragsgivaren, Agneta Horn, och Andreas »Murmestere» får man bäst och med mest doft av tidens förhållanden i slika ting genom att direkt återgiwa kontraktets egna ord i denna paragraf. Här läser man sålunda: »Häremot hafwer hennes Greffl: N:de tillsagdt och lofwat migh hålla dageligen så många handtlangare och dagswerkesfolk som iag nödwändigt för mit Muhrfolk kan behöfwa til handtlangning med kalk och steen, så at huarcken iag eller mit folk igenom defect på handtlangere eller nödige materialier uti arbetet skall taga några hinder och skada. Och

sedan när mit arbete fulbordat ähr, skall iag aff H: G: N:de effter des tillsägelse och gjorde accord hafwa för mig och mit folk i arbetslöhn *Siu hundrade Richzdaler* eller 2800 D. Kopparmynt, Noch till förähring Otta tun: (tunnor) Roghmiöhl och Otta t:r malt, deruthaf nu innewarande ähr 6 t:r miöl och 4 t:r malt och de resterende 2 t:r miöl och 4 t:r malt tillkommande ähr will Gudh tillstelles, men Pengarne månatligen effter som arbetet pröfwes lijda mig tillstelles och lefwereras bör. Dessutom måge och skole mit murfolk alt hwad som dhe till sitt underhåld och oppehälle behöfwa, wara skyldige att taga wid gården Sätthuna, för det samma prijs, som markgången är effter som dhe des uthan måste hafwat hoos andra till köp och gifwa derföre penningar . . . »

För kontraktets obrottsliga hållande borgar »Murmesteren» med sin »egen handz Underskrifft och Signetes Undertryckiande».

Som Björklinge kyrka nu ter sig är den ett vackert monument över en av vår storhetstids mera kända kvinnor. Hon var ingalunda ensam om sådana verk. Det var ett typiskt drag hos tidens herremansklass. De stolta och nyrika herremännen offrade massor av guld på att förhärliga sig och sin släkt. Denna självaktning tog sig bland annat uttryck i uppförandet av präktiga slott med praktfulla inredningar och i renovering eller tillbyggnad av socknens kyrka, varvid de vanligen i direkt anslutning till denna läto uppföra ett gravkor eller som i Björklinge inreda ett sådant under kyrkans golv, som till evärdliga tider skulle bevara de jordiska kvarlevorna av de en gång mäktiga herrarna och deras familjer.

NOT.

¹ Kontraktet jämte räkenskaper förvaras i de De la Gardieska samlingarna, Släktarkiven, Kruus 28, i Lunds Universitetsbibliotek.